

TÜRKİYE'DE OSMANLI DÖNEMİNDE VE ULUSLAŞMA SÜRECİNDE KADIN VE SPOR

* ATALAY,A

*Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

ÖZET

Toplumsal dönüşüm dönemlerinde sosyal- kültürel- ekonomik göstergeler de değişime uğrar. Bunlardan biri de kadının toplumsal konumudur. Bu çalışmada amaç, sporun hiçbir zaman bir toplumdaki sosyal değişimden bağımsız olmadığını göstermektir. Bu amaçla Türk kadınının sosyal durumu; İslamiyetten önce, Osmanlı döneminde ve uluslaşma sürecinin başladığı Genç Türkiye Cumhuriyetinde ele alınacaktır. Özellikle Genç Türkiye Cumhuriyetinde Medeni Kanunun yürürlüğe girmesiyle kadının yaşadığı toplumsal mağduriyet bir ölçüde giderilmeye çalışılmıştır.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin en başta gelen amacı ise , Osmanlı'nın ümmet yapısından ulus yapısına geçmek olmuştur. Ulus kavramı ise yurttaşlık kavramından ayrı düşünülemez. Bu bakımdan Fransız İhtilali'nin prensiplerinin temelini oluşturan Aydınlanma felsefesi ve özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi sosyal unsurlar yeni bir insan yaratma çabasına yol açmıştır. Artık eskinin köhne dogmalarından kurtulmuş, aklın ve bilimin egemen olduğu ,çağdaş, ilerici bir yapı kurulmak istenmiştir. Çağdaş Türk ulusunun yaratılmasında eskinin “kul”luktan öteye gidemeyen cemaat insanının

Yerini,aklını özgürce kullanan,bilimin yol göstericiliğinde hareket eden,birbirleriyle her bakımdan eşit kadın ve erkeklerden oluşan bir toplum yapısı hedeflenmiştir. Bu bağlamda spor olgusu da,bu toplumsal değişimlere koşut olarak kendi içinde değişim göstermiştir. Genç Türk Cumhuriyeti'nin uluslaşma hedefine spor yoluyla da erişebileceği düşünülmüş, bu bakımdan sporda kadına da yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkiye,Uluslaşma,Kadın,Spor.

Abstract

Social transformation periods see that the social, cultural and economic indicators undergo transformation too. Those indicators include women's social position. The purpose of this study is to show that sports have never been independent from the social transformation processes of a society.

The prominent objective of the young Republic of Turkey, however, was transformation from religious community to a nation. The notion of nation cannot be separated from the notion of citizenship. Therefore, the philosophy and such social principles as freedom, equality and fraternity of the Enlightenment which formed the basic principles of the French Revolution led to an attempt to create a new man. It was desired to a modern and progressive structure freed from the obsolete dogmas of the past and embracing intellect and science. During the process of creating a modern Turkish nation, it was aimed to replace the community in which people were nothing but servants in religious terms with a society consisting of men and women who are allowed to use their intellect freely, following the path guided by science, and equal to each other in every sense. In this context, sports as a phenomenon underwent a process of transformation in parallel with the above mentioned social changes. It was thought that the young Republic of Turkey could use sports as a tool in achieving its target of nationalization, so that women were encouraged to participate in sports activities.

Key Words: Women,Sport, Nationalization Process

GİRİŞ

Toplumsal dönüşüm dönemlerinde sosyal, kültürel,ekonomik göstergelerde de değişim kaçınılmazdır. Bu göstergelerden biri de kadının toplumsal konumudur. Bu amaçla Türk kadınının sosyal durumu, İslamiyetten önce, Osmanlı döneminde ve uluslaşma sürecinin başladığı Genç Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere üç farklı toplumsal evrede ele alınacaktır. Özellikle Genç Türkiye Cumhuriyeti'nde Yurttaşlar Yasasının yürürlüğe girmesiyle(1926) kadının yaşadığı toplumsal mağduriyet bir ölçüde giderilmeye çalışılmıştır.Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin en başta gelen amacı ise, Osmanlı İmparatorluğunun ümmet yapısından ulus yapısına geçmek olmuştur.Ulus kavramı ise yurttaşlık kavramından ayrı düşünülemez.Bu bakımdan Fransız İhtilali'nin prensiplerinin temelini oluşturan Aydınlanma felsefesi ve özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi kavramlar yeni bir insan yaratma çabasına yol açmıştır. Artık eskinin köhne dogmalarından kurtulmuş, aklın ve bilimin egemen olduğu,çağdaş, ilerici bir toplumsal doku oluşturulmak istenmiştir. Çağdaş Türk ulusunun yaratılmasında eskinin “kul”luktan öteye gidemeyen cemaat insanının yerini; aklını özgürce kullanana,bilimin yol göstericiliğinde hareket eden,birbirleriyle her bakımdan eşit kadın ve erkeklerden oluşan bir toplum yapısı hedeflenmiştir. Bu bağlamda spor olgusu da, sözü edilen toplumsal dönüşümlere koşut olarak kendi içinde değişim göstermiştir. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin

uluslaşma hedefine spor yoluyla da erişebileceği düşünülmüş, bu bakımdan sporda kadına da yer verilmiştir.

İSLAMİYETTEN ÖNCE TÜRK KADINI

İslamiyetten önce göçebelik döneminde Türk kadınının toplumsal konumu erkekle eşit düzeydeydi.”VIII. yüzyıl Orhun kitabelerinde Türk kadınından saygıyla bahsedilmektedir.”(DOĞRAMACI,1997) Türk kadını bu dönemde ata biner, kılıç kuşanır, ok atar,savaşlarda erkeğin yanında yer alırdı.Hatta erkeklerle güreşir,kendileriyle evlenmek isteyen erkeklerle düello eder, kendilerine yenilen erkeklerle evlenmezlerdi. “Yabancı diplomatik kuryeler,Han tek başına olursa huzura kabul edilmezler,ancak her ikisinin de mevcudiyetinde huzura gelebilirlerdi.”(DÜLGERBAKİ,2005) İslamiyetten önceki Türk toplumlarında poligamiye rastlanmazdı. Bir kız çocuğunun dünyaya gelmesi,mutsuz bir olay olarak algılanmazdı. Göktürkler döneminde (550-575) kadınlardan oluşan atlı birlikler vardı. Bunun yanında kadın, çocuklarının eğitiminden birinci derece sorumluydu. Toplumsal ve politik kararlara katılır,günlük yaşamın her bölümünde yer alırdı.

OSMANLI DÖNEMİNDE KADIN

Türkler, İslamiyeti VIII.yüzyılda kabul etmişlerdir. İslamiyetin etkisiyle Türk kadınının sosyal konumu olumsuz bir şekilde değişmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun teokratik yapısı, kadının sosyal yaşantısına katı sınırlamalar getirmiştir. Bunun sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde kadın-erkek eşitliğinden asla söz edilemez. “Evlenmede kızın eşini seçme özgürlüğü yoktur. Evlenecek olan kız ve erkeğin ana babası veyahut aile büyükleri buna karar verirler.” (DARGA,1984) Boşanma ise tek taraflı olarak erkeğe tanınan bir haktır. Kadının ailede hiçbir söz hakkı yoktur. Aile hukukunda ise kadın, erkekle eşit olarak mirastan pay alamaz.Mahkemelerde iki kadının tanıklığı bir erkeğin tanıklığına bedeldir. Bazı padişahlar ise kadınların kıyafetleri ile ilgili fermanlar çıkarmışlardır. Kadın istediği zaman sokağa çıkamazdı. Örneğin Sultan IV. Mustafa (12.yüzyıl) kadınların evden dışarı çıkmasını yasaklamıştır. Ancak bu durum bir Batılılaşma hareketi olan 1839 Tanzimat fermanıyla yavaş da olsa değişmeye başlamıştır. 1856 yılında çıkartılan arazi kanunu ile“ kız evlatların babalarından kalan topraklar üzerinde erkek kardeşler gibi veraset haklarına sahip olmaları tanınmaktaydı.Kölelik ve cariyelik kaldırılmaktaydı.” (TEKELİ,1982) 1858 yılında kız öğrenciler için,1869 yılında ise 6-11 yaş arasındaki kız ocukları için Sübyan okullarına devam zorunluluğu getirilmiştir.Bu okullarda öğretmenlerin de kadın olması öngörülmüştür.1913-1914 yıllarında ise sadece İstanbul'da kız

liseleri açılmaya başlamıştır. Kız öğrencilerin devam edeceği ilk Üniversitenin açılış tarihi ise 12 Eylül 1914 ‘dür. II.Meşrutiyet’in getirdiği özgürlük ortamında ise ilk kez kadınların kendileri hak mücadelesinde yer almışlardır. 1917 yılında çıkartılan bir kararname ile de çok eşli evliliği kadının iznine bırakan hükümler yer almıştır.Bu dönemde kadınların talepleri eğitim hakkı,serbestçe sokağa çıkabilme,eğlence yerlerine gidebilme,çalışma hakkının tanınması gibi konularda yoğunlaşıyordu.Buna karşılık siyasal haklara,aile hukukuna ilişkin kadın talepleri henüz düşünülmemektedir.Tanzimat ve II.Meşrutiyet döneminde başlatılan özgürleşme hareketleri henüz sporda kadına da yer verecek kadar çağdaş bir çizgi taşııyordu.

ULUSLAŞMA SÜRECİNDE KADIN VE SPOR

Türk kadını 1919-1923 yılları arasında süren Türk Kurtuluş Savaşı’nda cephede bizzat savaşmış,pek çok kahramanlık örnekleri göstermiştir. 29 Ekim 1923 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarihe karışmış, Genç Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte kadın hakları da sosyal reformların önemli bir unsuru olarak ele alınmıştır. Atatürk Genç Türkiye Cumhuriyetini kurduktan sonra kadın haklarına çok önem verdiğini şu sözlerle açıklıyor:

“Bizim sosyal toplumumuzun başarısızlığının sebebi, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlikten ileri gelmektedir.Yaşamak demek faaliyet demektir. Bundan dolayı bir sosyal toplumun bir organı faaliyette bulunurken,diğer bir organ işlemezse o sosyal toplum felçlidir.” Bu görüşün sonucu olarak 1926 yılında İsviçre’den alınan Yurttaşlar Yasası yürürlüğe konmuştur. Daha önce 1924 yılında da Tevhid-i Tedrisat kanunu ile Öğretim Birliği sağlanmıştır. Böylece dinsel eğitimin yerini laik eğitim almıştır. 1927 yılında da tüm Türkiye’de karma eğitime geçilmiştir. 1930 yılında da kadınlar oy kullanma ve belediye seçimlerinde aday olma hakkını elde etmişlerdir. Kadın- erkek eşitliğini sağlamaya yönelik reformlar,spor alanında da kendisine yer bulmuştur. “Atatürk’ün Türk sporuna gerçek desteği ve katkısı sporun ülkede yaygınlaştırılması ve örgütlenmesi olmuştur.”(Gazeteciler Cemiyeti,1982) Atatürk’ün spor anlayışında dil,din,ırk,cinsiyet,yaş sınırlaması yoktur. Bunun sonucu olarak Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan bir yıl sonra,bütün mali olanaksızlıklara karşın 1924 Paris Olimpiyatları’na katılmıştır.Kadınlar da bu gelişmeden olumlu etkilenmişler ve sporun çeşitli dallarında kendilerini göstermeye başlamışlardır. Beden Eğitimi öğretmeni yetiştirecek okulların hizmete girmesi için 1926 yılında İstanbul Çapa Kız Öğretmen Okulu’nda bir spor kursu açılmıştır. Bu kurs için İsveç’ten biri bayan iki öğretmen getirtilmiştir. Dokuz ay süren bu kursta başarı gösterenler yurtdışına gönderilmiştir.Türkiye

Cumhuriyeti'nin 29 Ekim 1923'de kurulmasından sonra 1926 yılında Türk kadını ilk defa atletizm pistlerinde kendini göstermiştir. Oysa Dünyada gelişmiş ülkelerde dahi kadının atletizm pistlerinde boy göstermesi 1926 yılından sonradır. Kadınların kürek sporunda yer alışı ise 1927 yılındadır. Tenis korlarına ise 1923 yılında çıkmaya başlamıştır. 1929 yılında ise Ankara'da bir grup kadın tarafından tenis kulübü kurulmuştur. Türk kadını bisiklet sporuyla da 1930 yılında tanışmıştır. İlk kadın cimmastikçilerimizden Mübeccel Argun ise 1941 yılında modern bir spor salonu açmıştır. Voleybolda ise takım kuracak kadar kadın sporcu bulunmadığından, ilk Türk kadın voleybolcu Suphiye Fırat 1929 yılında erkek voleybol takımında oynamaya başlamıştır. 1930'larda ise yine bir Türk kadını Adana Seyhan Kulübünün başkanlığını üstlenmiştir. Bu Türk kadını ,Türkiye'de ilk kadın federe kulüp başkanı Huriye hanımdır. Beden Terbiyesi Teşkilatında ise ilk federasyon üyesi kadın, Güneş Çapa olmuştur. Azade Tarcan ise ablası Selma Tarcan ile Berlin'de cimmastik eğitimi almıştır. 1936 yılında Berlin'de yapılan Olimpiyat Oyunlarında iki eskrimci kadın sporcu, Halet Çambel ve Suat Aşeni Türk ulusunu başarıyla temsil etmiştir. "Araya giren İkinci Dünya Savaşı, iki Olimpiyat yılını, 1940 ve 1944'ü kan içinde yutmuştu. Sıra 1948'e geldiğinde savaş sonrasının Londra'da yapılan ilk Olimpiyatlarında bu kez genç bir Türk kız atleti, Üner Teoman pistlerdeydi." (ATABEYOĞLU VE ARK, 2000) Böylece bedenini yüzyıllardır kapkara bir dünyada utanarak gizlemek zorunda kalan Türk kadını, Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş, modern dünya görüşü nedeniyle-pek tabii ki en başta Atatürk'ün ilerici, akılcı, eşitlikçi, uluscu, evrensel, insancıl öngörüsü sayesinde- pistlerde , kortlarda, stadyumlarda, gösterilerde, spor salonlarında özgürce hareket ettirmek fırsatına kavuşmuş oluyordu.

SONUÇ

Atatürk'ün Türk toplumuna getirdiği yenilikler, Osmanlı Dönemindeki "ıslahat" ya da "reform" hareketlerinden çok farklıdır. Atatürk, Türk toplumunda tedrici değil, bütüncül değişim fikriyle yola çıkmıştır. Türk toplumunda gerçekleştireceği bütüncül değişimin başarılı olması için, toplumda kadının yerinin çağdaşlık ve bilimsellik doğrultusunda ele alınması gerekliliğini, kadının bir toplumun gelişmesinde ne kadar önemli bir varlık olduğunu gören ender dünya liderlerinden biridir. Atatürk'ün değişim hareketinin temel amacı insan hak ve özgürlüklerinin temelini oluşturduğu demokrasiyi gerçekleştirmektir. Bunun için de en başta Laiklik olmak üzere bir dizi ilkeler ortaya koymuştur. Atatürk'ün temel amacı zihinleri kör karanlıktan, akıl dışı hurafelerden, körü körüne bağlanılan dogmalardan kurtarmak kadar, kadın-erkek ayırd etmeden bedenleri de özgür kılmaktır. Bu açıdan Atatürk spora kadının

katılımını da, sadece öjenik olarak ele almamış,kadın-erkek özgür ve eşit yurttaşlardan oluşacak ulus bilincinin temel taşlarından biri olarak görmüştür.

KAYNAKÇA

ATABEYOĞLU C.(2000), “Olimpiyat Oyunlarında Türk Kızları”, OK Yayınları.,Syf 7, İstanbul

DARGA M. (1984), “Eski Anadolu’da Kadın”, İÜEF Yayınları.,Syf 59,İstanbul

DOĞRAMACI E.(1997), “Türkiye’de Kadının Dünü Bugünü”, İş Bankası Kültür Yayınları.,Syf 3,İstanbul

DÜLGERBAKİ T.(2005), “Eski Türklerde Uygulanan Serbest Zaman Etkinlikleri ve Spor”, Grafic House Yayınları.,Syf 153,İstanbul

GAZETECİLER CEMİYETİ Yayınları.(1982), “Atatürk’ün Spora Bakışı”, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.,Syf 11, İstanbul

TEKELİ Ş.(1982), “Kadınlar ve Siyasal,Toplumsal Hayat”, Birikim Yayınları.,Syf 196,İstanbul